

Zveze in nasprotja med individualnimi in splošnimi kulturnimi vrednotenji ne bo mogoče nikoli tako »urediti«, da bi se to individualno in splošno spremenilo v medsebojno dialektiko, ki bi bila popolnoma harmonična, točno odmerjena in usmerjena v obči kulturni napredek. Vsekakor pa bi bila naša ocenjevanja kulturnih stvaritev bistveno manj med seboj tuja in bistveno bolj plodna, če ne bi bila tako enostransko pod vplivom posameznih slojev, cehev in skupin kot dosedaj, temveč bolj usmerjena v samo kulturno ustvarjalnost.

Dr. Vojan Rus

RAZGLEDI

IN MARGINE MLADE ČEŠKE POEZIJE

Dejstvo, da obstaja — letos že peto leto — Klub přátel poezie, knjižna polica praške založbe Československý spisovatel, kjer izhajajo izvirne in prevedene pesniške zbirke v povprečni nakladi več kot dvajset tisoč izvodov, priča dovolj prepričljivo — vsaj kot se zdi — o tem, da je z današnjo češko poezijo prav tako kot z gospodom Hrabalom vse v popolnem redu. Res je, da izhaja v češčini vsak dan — v časopisih in knjigah — skoraj nepopisno število verzov. To dejstvo najbrž že spada k sodobnemu češkemu literarnemu in verjetno ne samo literarnemu življenju: ni slabo sloveti kot narod z izrednim smislom za pesništvo in pesniške stvari — poleg vsega drugega seveda.

V resnici pa ni vse tako preprosto. To lahko ugotovimo takoj, ko se začnemo zanimati za druge, ne samo za kvantitativne momente. Hiperprodukcija poezije, ki že polagoma nakazuje prve simptome inflacije poezije, povzroča že dlje časa nove in nove gube na zaskrbljenih obrazih knjigotrških strokovnjakov in »strokovnjakov«, in tako — medtem ko imajo v Klubu přátel poezie naklade, ki že spadajo med zgodovinske znamenitosti stare Prage — niso redki primeri, da nadpovprečna nova izvirna pesniška knjiga izide v nakladi tudi pod tisoč izvodov. To samo po sebi seveda ni nesreča — samo da obenem izhajajo številne povprečne in tudi podpovprečne zbirke spretnih avtorjev, ki so se zelo hitro znašli v načinih sodobnega pesnikovanja. To pa tudi povzroča globoke gube na obrazih: vsak bravec, ki še vedno hoče jemati sodobno poezijo resno — in kritik spada sam že po izvoru — si mora ob pesnikih večkrat zastaviti vprašanje, ali si kdo iz njega brije norce ali je norec sam (tisti *kdo*) ali pa samo neumnež (in predrznež hkrati).

Ne gre za ta vprašanja, ne gre za to, da se braveci in tudi kritiki včasih najdemo v zadregi — saj je to celo dobro, kajti prevelika gotovost že po navadi pomeni nezavestno sicer, zato pa tembolj žalostno pot do sklerotičnega samozadovoljstva. Gre za to, da hiperprodukcija poezije (in »poezije«) na žalost ni in ne more biti samo knjigotrški pojav in da ima resne posledice tudi v poeziji sami: da se je neznansko zvišal — rekel bi — tudi grafomanski nivo. Tehnično stran pesniške obrti obvladuje danes grafoman včasih bolje od pravega pesnika. Tako imamo veliko pesniških falzifikatov, ki se jih marsikdo — večkrat tudi sam avtor — sploh ne zaveda. Prava pravcata babilonska zmešnjava. Na srečo

si že v glavnem vemo pomagati: najboljši in res nepodkopen arbiter rerum (nazadnje ne samo poeticarum) je zanj ČAS.

Tudi tako se vendarle zgodi, da naenkrat obstanemo z novo pesnitvijo v rokah in občutimo nedvomno navzočnost poezije. Ta *dogodek* zabeležimo potem v zasebno *knjigo dogodkov*, ki je nenadomestljiv priročnik za različne pregledne in razglede, ki pa je predvsem za nas same največja pomoč, da se ne zgubimo in da v tej zmešnjavi odkrijemo red, ki se bo seveda čez čas pokazal kot poenostavljenje bogato diferencirane resničnosti in bo brezobzirno zahteval novo raziskovanje vrednot in novo iskanje reda.

Tudi položaj v mladi češki poeziji bomo lahko označili samo poenostavljeno. Saj je sploh sam fenomen precej nedoločen, meglen: atribut »mladi« smo navajeni uporabljati za nove pojave češke poezije prav tako kot proze po prelomnem letu 1959 (mimogrede: sedanji mesečnik Zveze književnikov Plamen je začel izhajati istega leta). Pesniki iz kroga takrat ukinjene revije Květen (Maj), na primer Jiří Šotola (1924), Miroslav Holub (1923), Karel Šiktanc (1928) Miroslav Florian (1931!) in Miroslav Červenka (1932!) niso več šteli med mlade, medtem ko je bila ta čast izkazana tudi več kot štiridesetletnim zapoznelim debutantom. Kot se zdi po pravici, saj svoje »zapoznelosti« večinoma niso sami krivi in imajo z res mlado generacijo marsikaj skupnega — predvsem distancirani, nezaupljivi odnos do podedovanega družbenega perpetuum mobile (ki so bili bolj ali manj tudi osebno prizadeti z njim), potem pa strogo kritični pogled na nedoslednost umetniške »revolucije« prejšnjih debutantov, posebno pa tistih mladih iz revije Květen.

Sicer pa se je tako imenovana mlada poezija kmalu precej diferencirala — navznoter in tudi na zunaj —, tako da se je zdelo, da se tukaj ne more govoriti o eni pesniški generaciji. To je bilo pravzaprav razveseljivo: čez dolgih ne vem koliko let spet dobra letina umetniških osebnosti. Poglavitna značilnost tega pesniškega nastopa je bil občutek zgodovinske odgovornosti vsakega posameznika, vtis, da starejše generacije tega občutka nimajo ali pa ne dovolj, in končno zahteva, nekompromisna zahteva čistega, resničnega, človeško polnega življenja. Marsikaj je bilo v tem — sit venia verbo — programu zelo splošnega, poznaneža že od vseh prejšnjih generacijskih nastopov. Kar pa je tu bilo res svojevrstnega, ni bila toliko vsebina kot *način* tega nastopa. Resen, preveč resen način. Čehi nismo še nikdar imeli tako resno nastopajoče generacije. Resno ne samo v tem smislu, da se je takoj v prvem trenutku zavedela izredne resnosti situacije današnjega človeka in sveta (po vojni in pred vojno), toda tudi v smislu premajhne ali celo nikakršne *neresnosti*, ki je bila vendar zmerom značilna za mladost (tudi neresnost v imenu resnosti!), zato pa prevelike, prezgodnje razgledanosti in preračunanosti, morda celo opreznosti, ki tudi takšno revolucionarno dejanje vedno nekje spodaj, neopazno, drži in vleče nazaj, v »zdravo mero«. Vesel bi bil, če bi se motil, ampak zdi se mi, da smo priča enega tragičnih paradoksov tega časa — generacija, ki načelno in z globoko prepričanostjo obsoja nedavno razdobje, ko je človek veljal manj kot geslo ali pa je bil samo geslo, nosi v sebi, v svoji duševnosti ostanke tega razdobja ali bolje (v resnici pa huje): nekaj iz njegovih novejših, prilagojenih modifikacij.

Resnost te generacije pesnikov ni omejena samo na filozofsko, idejno plat, le-ta se izraža v celotnem obsegu umetniške realizacije, celo tudi v jeziku. Če pride tuj popotnik v kraje te mlade poezije, se mi zdi, da mora imeti vtis nečesa težkega, nekake mračne, začarane, žalostne pokrajine malodane brez življenja,

brez veselja. Seveda bi bil to samo prvi vtis, ki bi mu sledil drugi, svetlejši; vendarle pa — prvi vtis je prvi vtis. Povedati je treba, da je tale »optična« situacijska slika posledica objektivnih faktorjev, ki delujejo tudi v psihi poetov, ki jim popolnoma ustreza oznaka »integer vitae scelerisque purus«; potem pa še to, da se obraz te pesniške pokrajine vedno spreminja, tudi sonce v njej sije, tudi človeški spev se sliši, čeprav poredkoma. Piha pa tu oster veter: pesniške oblike nikdar niso dokončne, iščejo se nove in nove, primernejše za izpoved novih, prej nepoznatih občutkov in misli, domače in tuje, moje in tvoje.

Josef Hanzlík (1938), najizrazitejša osebnost mlade češke poezije, je od svojega debuta (Lampa, 1961) izdal že pet novih zbirk, in vsaka pomeni novo presenečenje, novo iskanje, nove ambicije. Pri tem je Hanzlík izrazit »samorastnik«, ki nikdar ne hodi z nikakršno pesniško grupacijo, vedno sam, s svojo predstavo sveta res svobodnih in nedolžnih ljudi, predstavo, ki je seveda zelo blizu življenjskemu občutku mladih ljudi sploh. Jiří Gruša (1938, debut Torna, 1962) ima marsikaj skupnega s Hanzlíkom (predvsem v izhodišču — iz starejših pesnikov priznavata predvsem Františka Halasa, umrlega že 1949), na primer trdo obsodbo »nečistih rok« starejših generacij, resnost tudi v stilu izražanja (jezikovne arhaizacije — barok, biblija) itn. Gruša je bolj bojevit; tudi zunaj poezije — postal je enfant terrible zaradi svoje kritike splošnega občudovalnega odnosa do »nedotakljivih« vrednot prejšnjega razdobja, posebno do dela Vítězslava Nezvala (1900—1958). Jana Štroblová (1936, debut 1958) je edina, ki je prišla v »mlado češko poezijo« od drugod — iz kroga Května — in je bila »sprejeta«, ker je bila že prej zanjo poglavitna lastnost izpoved njene čustvene gorečnosti, njenega hrepenenja po uresničenju človečnosti v odnosih med ljudmi. Največja značilnost Štroblove pa sta njena melodika in skoraj redno uporabljane bogate rime, kar je za to poezijo nekaj docela izrednega. Jiří Pištora (1932, debut 1961) se — malo v duhu Oldřicha Mikuláška (1910) pesniško angažira predvsem pri perečih etičnih vprašanjih, znova in znova ga vznemirjajo usode in posledice stalinističnega obdobja. Antonín Brousek (1941, debut 1963) je v izrazu preprostejši, toda njegova nekonvencionalna domišljija dodaja njegovim pesnitvam posebno neposrednost. Tudi kot kritik se je že večkrat pokazal kot pravi »jezni mladenič«. Hana Prošková (1924, debut 1962) je ena izmed »zpoznelih«; njeno delo je moralo dolga leta čakati na priložnost, ker ni »ustrezalo« uredniškim zahtevam, kar pa velja še posebno za njene prozne tekste; izbor iz njih je izšel šele 1964 in si je pridobil veliko priznanje kritike in bravcev.

Ko govorimo o mladi češki poeziji, ne bi smeli pozabiti Ivana Wernischa (1942), Petra Kabeša (1941), Inke Machulkove (1935), od tistih pa, ki še niso izdali niti ene knjige, veliko pa obetajo: Karla Miloto (1937), Pavla Janskega (1929), Věro Provazníkovu (1947). Med mlade moramo še vedno šteti tudi druge, predvsem pa Miroslava Florianu (1931), ki je popolnoma izredno debutiral že pri sedemnajstih letih in že več let spada med najvidnejše živeče češke »čiste lirike«, in Jiříja Suchega (1931), ki je sicer predvsem pevec, igravec in tudi komponist (v gledališču Semafor), hkrati pa tudi izvrsten pesnik, seveda z izrednim odmevom med mladino.

Mlada češka poezija nima in ni imela v celotni češki književnosti takega mesta, kot ga je dozdaj imela (ali se je zdelo, da ga ima) mlada češka proza. To pa zato, ker je češka poezija vendarle še vedno močna prav kot celota, ki imajo v njej glavno besedo starejši pesniki, čeprav seveda daleč ne vsi, na-

sprotno, samo nekateri izmed njih (Vladimír Holan, Jaroslav Seifert, František Hrubín, Oldřich Mikulášek, Jiří Kolář med petdeset — šestdesetletniki, Josef Kainar, Jan Skácel, Miroslav Holub pa med malo mlajšimi. Teh imen ni veliko, tehtajo pa že nekaj. Tudi za mlade in najmlajše pomenijo spoštovani in večkrat tudi upoštevani korektiv. Kajti poezija je samo ena. Druge ni.

František Benhart

KRONIKA

KNJIŽEVNOST

IGNAC KOPRIVEC, POT NE PELJE V DOLINO. Ignac Koprivec je v povojni slovenski književnosti znan predvsem kot realističen opisovalec kmečkega in viničarskega življa v Slovenskih goricah. V svojih dosedanjih novelističnih zbirkah kakor tudi v obsežnejšem epskem tekstu *Hiša pod vrhom* je pisatelj gledal na svoje ljudi v prvi vrsti z vidika določenih političnih postavk, kot so jih v našo ruralistično literaturo prinašale povojne zahteve socialističnega realizma.

Toda od Koprivčeve *Hiše pod vrhom* do izida njegovega najnovejšega romana *Pot ne pelje v dolino** je preteklo dobrih osem let in v tem, za pisatelja razmeroma dolgem presledku, se je močno poglobil avtorjev pogled v emocionalno-refleksivni svet slovenskogoriškega človeka, po drugi plati pa so v pričujočem romanu skoraj docela izostala od zunaj sugerirana politična razmerja. Še več: pisatelj je tukaj ta razmerja obrnil za pol kroga in naperil ost ravno proti takšnim prinašalcem vaše socializacije, kakršne je v svojih prejšnjih delih sicer problemsko, vendar pa še vedno zelo prizanesljivo obravnaval.

Da bo bolj jasno, iz kakšnih doživljajskih osnov so zrasla ta nova Koprivčeva razmerja, si je treba priklicati v spomin razvoj lastninskih, političnih, moralnih in drugih odnosov v povojni slovenski vasi. Političnoaktivistična zagnanost se je kmalu po končani revoluciji sprevrgla v formalistično pojmovanje socialnih odnosov na vasi, v gospodarsko dokaj neučinkovito eksperimentiranje z obdelovalnimi zadrugami, z državnimi posestvi in s kmečko zemljo nasploh, ne da bi bili pri tem kaj upoštevali tradicionalno navezanost kmečkega človeka na lastno zemljo oziroma njegov globoko čustveni odnos do nje. Kmetu kot obdelovalcu nista šli v račun nerazumnost in prisiljenost tega početja, zlasti še zato ne, ker so bili prinašalci te socializacije dostikrat moralno izkrivljeni ljudje brez potrebne dobronamernosti in z zvrhano mero osebnih ambicij, v redkejših primerih pa celo ljudje, ki so se med vojno in revolucijo pokazali slabše od teh, ki so zdaj postajali predmet »socializacije«. Trdo kmečko delo je izgubljalo pravo vrednost, na to mesto je stopala nova oblika obdelovanja, ki je bila po končnem namenu sicer pozitivna, po trenutnih učinkih pa mnogokrat zelo problematična. Iz vsega tega so na vasi rasli močni družbenomoralni konflikti, ki so počasi, a zanesljivo jemali kmetom še tisto zaupanje v razumno socializacijo vasi, ki jo je nacionalno in dokaj tudi socialno prebujeni kmečki živelj prinesel iz revolucijskega obdobja. Čustvena kmetova navezanost na zemljo je

* Ignac Koprivec, *Pot ne pelje v dolino*. Državna založba Slovenije 1965.